
CÂTEVA REFLECȚII DESPRE FOLCLORISTUL ȘI SCRITORUL GRIGORE BOTEZATU

Ion Buruiană

Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu”

Rezumat: Articolul este o succintă examinare a activității de o viață a distinsului om de știință și de cultură Grigore Botezatu – cel mai vechi și mai cunoscut culegător, editor, cercetător și propagator al creației noastre populare orale.

Cuvinte-cheie: culegeri, articole, cercetări de teren, povești, snoave, legende, poezie populară, traduceri.

Abstract: The article is a brief examination of the lifelong activity of the distinguished scientist and culture grigore Botezatu - the oldest and best known collector, publisher, researcher and propagator of our popular oral creation.

Keywords: collections, articles, field research, stories, snobs, legends, folk poetry, translations.

Cu toate că despre dl. Gr. Botezatu – personalitate marcantă a culturii noastre naționale s-a mai scris cu anumite ocazii, o privire de ansamblu a realizărilor sale încă nu avem. Iată de ce, prin însemnările care urmează, pentru început, vom încerca să venim noi cu unele considerații.

Pentru cei mai puțin informați amintim că Grigore Botezatu s-a născut la 14 ianuarie 1929 în satul Baraboi, județul Bălți (azi în raionul Dondușeni).

După absolvirea în anul 1954 cu mențiune a Facultății de istorie și filologie a Universității de Stat din republică și până la sfârșitul anului 2018 a lucrat la Sectorul de folclor al instituției de profil din cadrul Academiei de Științe a Moldovei.

Din anul 1979 a fost șeful sectorului, iar între anii 1991-1999 – vicedirector al Institutului de Etnografie și Folclor.

Și-a luat doctoratul în filologie cu teza Genurile folclorice și realitatea istorică (Pe baza folclorului haiducesc) în anul 1966.

Ceea ce l-a consacrat ca folclorist și ca scriitor a fost însă proza populară. În primul rând, poveștile, în prelucrarea sa literar-artistică.

În anul 1955 publică culegerea Povești norodnice moldovenești, culese și prelucrate de Domnia Sa (10 narațiuni, 167 de pag., în 15 mii de exemplare).

În anul următor, 1956, editează a doua carte – Povești, tot în prelucrarea Dumisale (17 texte, 160 de pag., în 10 mii de exemplare).

În anul 1957, în colaborare cu Maria Savin și Gheorghe Timofte, publică ampla și valoroasa culegere Poezie populară moldovenească (470 de pag.), care, revăzută și completată, a mai avut două ediții (în 1960 și în 1965).

Peste un an, în 1958, publică colecția Basme și snoave (118 p.), culese și prelucrate tot de Domnia Sa.

În anul 1959 este alcătuitorul unei culegeri de povești populare moldovenești care, în traducerea lui Victor Gațac, cu titlul Лейся, свет, впереди, тьма, стелись позади (150 de pag.), e editată la Moscova.

Tot în acest an, 1959, în selecția lui Gr. Botezatu, în traducere, apare la Kiev culegerea de povești populare moldovenești Фет-Фрумос и Сонце (68 de pag.).

Peste un an, în 1961, în colaborare cu M. Savin și Gh. Timofte, publică culegerea Norodul despre religie și cler, iar încă peste un an –

colecția Snoave și ghicitori (Chișinău, „Cartea Moldovenească”, 1963).

Urmează apoi un număr impresionant de culegeri de povești pentru copii și de cărți cu câte o singură poveste, frumos ilustrate, destinate celor mici.

Cu părere de rău, din cauză că o bibliografie generală a lucrărilor sale încă n-a fost alcătuită, iar Dumnealui n-a dus o evidență a celor publicate, nu putem opera cu cifre exacte (Băieșu, 1989, p. 66-69).

Dar, după calculele lui Nicolae Băieșu – un bun bibliograf al lucrărilor mai multor colegi, Gr. Botezatu a editat și reeditat peste 40 de culegeri de povești populare moldovenești și peste 30 de cărți cu astfel de narațiuni ale altor popoare, traduse de Domnia Sa din limba rusă (Băieșu, 2009, p. 7).

Iată doar câteva titluri: Peneș-împăratul. Povești și snoave moldovenești (Biblioteca școlarăului). – Ch.: „Lumina”, 1968, 222 p.; Povești populare moldovenești. Culese și prelucrate de Gr. Botezatu – Ch.: „Lumina”, 1972, 424 p.; Povești populare moldovenești. Ch.: „Literatura artistică”, 1981, 399 p.; Făt-Frumos și Soarele. Povești populare din Basarabia – Buc.: „Minerva”, 1995, 307 p.; Basmе populare românești. Alcătuitor: Grigore Botezatu. – Ch.: „Litera”, Buc.: „Litera Internațional”, 2003, 312 p.; Apatineretelor. Povești. – Ch.: „Cartea Moldovei”, 2004, 262 p.; Coroana de aur. Povești populare. – Ch.: „Cartea Moldovei”, 2007, 254 p. ș. a.

Concomitent, tot la Chișinău, i-au apărut și câteva culegeri de povești pentru elevi în limba rusă: Молдавские народные сказки. Обработка Гр. Ботезату. Пер. с молд. – Ch.: „Lumina”, 1973, 400 c.; Молдавские народные сказки. Запись и лит. обр. Гр. Ботезату. – К.: „Literatura artistică”, 1981, 399 c.; Волшебный камень. Молдавские сказки и предания. Пер. с молд. Запись и лит. обр. Гр. Ботезату. – К.: „Literatura artistică”, 1988, 399 c.; Молдавские народные сказки. Запись и лит. обр. Гр. Ботезату. – К.:

„Хиперион”, 1991, 240 c.

La aceeași editură, „Hiperion”, în anul 1992 i-a fost publicată culegerea Молдавские легенды Пер. с рум. Лит. обр. Гр. Ботезату. – 126 c.

Tot în rusește i-au apărut la Chișinău și câteva cărțile, bine ilustrate, cu câte o singură poveste.

Multe dintre poveștile prelucrate de Domnia Sa au fost traduse și publicate în limbile: engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă, japoneză, ucraineană, bulgară, slovacă, bielorusă, lituaniană, letonă, georgiană ș. a., ducându-ne astfel faima în toată lumea.

Ultima noutate pe care mi-a comunicat-o dl Botezatu la acest subiect e că o astfel de culegere a fost editată nu demult și în Israel.

De menționat că în seria academică Creația populară moldovenească (1975-1983) dl Gr. Botezatu a pregătit și publicat trei volume: Legende, tradiții și povestiri orale (1975), Povești fantastice (1976) și Povești nuvelistice (1980).

Domnia Sa este alcătuitor și a trei culegeri din seria Mărgăritare: Auzit-am din bătrâni (Legende, 1981), De n-ar fi, nu s-ar povesti (Povești, 1983), Plugul de aur (Povești nuvelistice, 1985).

În cele 8 volume, editate pe zone etnofolclorice (1973-2009), mai toate compartimentele de narațiuni populare sunt selectate și pregătite tot de Domnia Sa.

Dl. Grigore Botezatu este autorul capitolelor referitoare la majoritatea speciilor de proză populară în manualele Schițe de folclor moldovenesc (1965) și Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina) (1991).

A publicat povești în cele două crestomații de folclor moldovenesc din anii 1966 și 1989, în culegerea Молдавский фольклор din 1976, în revistele „Scânteia leninistă” („Noi”), „Femeia Moldovei”, „Nistru”, „Steluța”, „Alunelul”, „a Mic” ș. a.

În anul 1967 a editat monografia Folclorul haiducesc în Moldova, iar în 1991, în colaborare cu Andrei Hâncu, – lucrarea în două volume Petre V. Ștefănuță. Folclor și tradiții populare.

În același an, 1991, la editura „Hyperion”, îi vede lumina tiparului culegerea La izvoare (Povești, poezie populară și cercetări de folclor de Grigore Botezatu). – 240 p.

În 1995, împreună cu E. S. Cernega ș. a., a tipărit culegerea Satul Petrunea la cântec și la joc (Din istoria și poezia populară a satului Petrunea – Glodeni). – 255 p.

În colaborare cu A. Hâncu, a publicat și trei culegeri din seria „Biblioteca școlarului”: Legende și cântece bătrânești (1988), Dicționar de proverbe și zicători românești (2001, 2003) și Cântece bătrânești ale românilor. Cântece istorice (2002, 2003).

În anul 2006, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea eminentului folclorist și etnograf basarabean Petre V. Ștefănuță – victimă a regimului sovietic de ocupație, este autorul proiectului și coordonator al bibliografiei savantului – Petre Ștefănuță (1906-1942). Bibliografie. – Ch.: Elena V. I., 2006, 168 p., iar în 2008, la Î. E. P. „Știința”, editează volumul Petre V. Ștefănuță. Datini și creații populare (440 p.).

Este prezent, ca autor, în toate cele nouă culegeri de studii, articole și materiale scoase de sector între anii 1961-1985.

A publicat nenumărate articole, recenzii, materiale în diferite alte culegeri, reviste, ziare, calendare, dicționare, enciclopedii ș. a.

Una dintre ultimele sale realizări este articolul, scris după mai multe căutări prin arhive, despre preocupările etnologice ale marului bărbat al Basarabiei, Pantelimon Halippa (Botezatu, 2015, p. 76-86).

A participat cu comunicări la numeroase conferințe științifice naționale și internaționale.

A avut mai multe luări de cuvânt pe tema creației populare orale la radio și televiziune.

A propagat literatura populară pe parcursul întregii sale activități în ziarele republicii.

Un mare merit îl are Grigore Botezatu și în culegerea materialelor de pe teren.

În cei aproape 40 de ani, cât s-au organizat regulat expediții folclorice în acest scop, a cutreierat Moldova în lung și în lat, nordul Bucovinei, sudul Basarabiei, satele moldovenești din Ucraina și nordul Caucazului, adunând tot ce a găsit mai de preț și îmbogățind Arhiva AȘM cu mii de texte folclorice.

În căutarea celor mai talentați cântăreți și povestitori populari a descoperit și a cules creații de valoare de la un șir de mari informatori: Trifan Baltă din s. Bleșteni, r-nul Edineț; Damian Târziu din s. Sofia, r-nul Hâncești; Constantin Crețu din s. Ursari, r-nul Călărași; Mihail Timircan din s. Bursuc, r-nul Nisporeni; Ion Pascu din s. Baurci-Moldovan, r-nul Cahul; Constantin Daraban din s. Biliceni Vechi, r-nul Sângerei; Gavril Stelea din s. Temeliuți, r-nul Camenca ș. a.

De remarcat că în toate cercetările de teren în interesele sale științifice s-au aflat nu numai speciile în proză (poveștile, legendele, tradițiile istorice și povestirile orale, snoavele și anecdotele ș. a.), ci și folclorul obiceiurilor calendaristice, poezia ritualurilor de familie, baladele, cântecele epice eroice și cele istorice, teatrul folcloric, lirica populară, proverbele și zicătorile ș. a.

Despre atitudinea pe care a avut-o întotdeauna dl. Gr. Botezatu față de cercetările de teren se poate judeca și după un caz la care am fost martor ocular.

Eram în vara anului 1987 într-o expediție folclorică prin satele românești din regiunea Transcarpatică. Ne-am aflat câteva zile și în satul Slatina. Domnia Sa a dat, cam spre sfârșitul aflării noastre în această localitate, de unul dintre cei mai talentați informatori de aici – poetul popular Nicolae al lui Gheorghe Bococi, care i-a încredințat un caiet de al său

cu 267 de cântece, hore, doine și amintiri, scrise de el în anul 1937 la Budeiovițe și Karlovy Vary, în Cehoslovacia, unde făcea armata.

Nereușind să transcrie tot materialul, iar a doua zi urmând să ne mutăm cu cercetările în alt sat, dl Botezatu n-a dormit aproape toată noaptea, numai ca să reușească să termine copierea prețiosului material și să poată întoarce a doua zi dimineață caietul posesorului lui, așa cum se înțeleșese.

O parte dintre aceste texte au fost publicate în volumul *Cât ai Maramureșul...* (Ch.: „Știința”, 1993), celelalte se află în Arhiva de Folclor, ms. 382, f. 132-189, 324-362.

Cândva, credem că aceste creații ar putea fi subiectul unui studiu aparte, de tipul celui al folcloristului Constantin Brăiloiu: *Poeziile soldatului Tomuț: Din războiul 1914-1918.* – Buc., 1944. – 80 p.

Poziția dlui Botezatu față de literatura populară a fost întotdeauna profesionistă, protectoare, inteligentă și fermă. Dovadă în acest sens credem că e și articolul, scris în colaborare cu Andrei Hâncu, *Un tezaur de cultură populară: Arhiva de Folclor a Academiei de Științe a Republicii Moldova// „Destin românesc”, 3-4/ 1998, p. 82-87.*

Mi-a vorbit nu o dată, cu multă durere în suflet, de atitudinea iresponsabilă, indiferentă a autorităților față de creația populară, lăsată în ultimii vreo 30 de ani în voia soartei, de lichidarea Institutului de Etnografie și Folclor, de sistarea cercetărilor de teren ș. a., întotdeauna criticând dur această stare de lucruri și condamnându-i pe cei vinovați de ea.

„Au găsit pe ce să facă economie...”, încheia Domnia Sa de fiecare dată, amărât.

Despre faptul că e un talent rar, deosebit și că a avut încă din tinerețe un simț unic, profund al poveștii, optând, în primul rând, pentru calitatea acestor frumoase și iubite creații populare, ne-o demonstrează convingător și una dintre subtilele sale observații critice la cartea *Poveștile lui moș Trifan*. Alcăt. și prelu-

cr. lit. de L. Barschi, V. Roșca și I.[C.] Ciobanu. – Ch., „Școala Sovietică”, 1955.

„Se știe, scrie recenzentul, că povestitorul redă povestea nu numai cu ajutorul graiului, dar și cu ajutorul mimicii, gesturilor. Prin urmare, ca să fie simțite gesturile, mimica, adică deplina atmosferă de poveste, ele trebuie traduse în scris. Asta de multe ori nu s-a făcut și multe fraze au rămas desfrunzite, goale” (Botezatu, 1956, p. 88).

Munca și realizările dlui Gr. Botezatu (în special, în domeniul poveștilor) a fost înalt apreciată de către mai mulți scriitori și colegi de breaslă: Ion Gherman, Grigore Vieru, Vasile Coroban, Efim Junghietu, Victor Gațac, Ion C. Ciobanu, Nicolae Băieșu, Sergiu Moraru, Iordan Datcu, Andrei Hâncu, Andrei Hropotinschi ș. a.

Se știe că repovestitul, ca și povestitul, este o artă și depinde, în primul rând, de talentul povestitorului. Aici dl. Gr. Botezatu s-a dovedit a fi un adevărat artist al cuvântului, fără concurență din partea cuiva. Iată ce scrie despre aceasta un alt magician al cuvântului, maestrul Vladimir Beșleagă:

„Nu, Botezatu nu e un culegător și „prelucrător” – e un extrem de talentat povestitor. Ce stil, ce limbă, ce bogăție și prospețime și firesc al vorbirii... Astăzi nu mai găsești asemenea oameni, el unul este. Un fenomen singular la noi, ba chiar, cred, în tot arealul daco-roman” (Beșleagă, 1999, p. 22).

O înaltă apreciere, cu accent și asupra limbii în care au fost prelucrate artistic, i-o dă creațiilor lui Gr. Botezatu poetul Grigore Vieru, care scrie că „în anii de cumplită secetă spirituală [Grigore Botezatu] a dăruit copiilor noștri o comoară: poveștile neamului, pe care le-a cules și le-a prelucrat stilistic într-o plină de vlagă *Limbă Română*” (Vieru, 2008, p. 6).

Cu un frumos cuvânt de laudă la adresa folcloristului nostru, pentru limba în care și-a îmbrăcat poveștile, vine distinsul poet și într-un discurs rostit într-o ședință solemnă

la Academia de Științe a Republicii Moldova.

„Model de Limbă Română, menționează Domnia Sa, sunt poeziile pentru cei mici ale lui Liviu Deleanu, prozele pentru copii ale lui Spiridon Vangheli, poveștile moldovenești în prelucrarea lui Grigore Botezatu” (Vieru, 2007, p. 4).

Poveștile dlui Gr. Botezatu au îndulcit și înfrumusețat copilăria mai multor generații.

Mulți au învățat a citi mai bine, au îndrăgit cartea și lecturile anume datorită poveștilor editate de Domnia Sa.

În anii de tristă amintire, când am fost supuși unui lung și intens proces de deznaționalizare și de rusificare forțată, când limba noastră era detestată, marginalizată și umilită la ea acasă, poveștile Dumisale erau ca un dar divin, ca o gură de aer proaspăt, ca o încurajare să ne menținem, să fim tari, să nu disperăm.

Ele au fost și mai continuă să fie o sursă importantă de educație în familie, în grădinițe și școli, dar și de învățare mai bună a limbii materne.

Demn de o apreciere aparte este efortul Domniei Sale și al colegului Andrei Hâncu, cu care, înfruntând toate greutățile ce le-au stat în cale, au pregătit și editat opera ilustrului nostru savant-martir Petre V. Ștefănuță, zeci de ani interzisă de regimul comunist.

Dr. Grigore Botezatu este unul dintre foarte puținii oameni de știință de la noi care, prin pregătirea și publicarea, operei lui Petre V. Ștefănuță prin articolele Echipele studențești conduse de prof. D. Gusti. Profesorul Petre V. Ștefănuță la Cornova (Botezatu, 2000, p. 437-450) și Alegerea satului Cornova pentru cercetări sociologice, (Botezatu, 2011, p. 584-588) a readus în atenția cititorilor importanța cercetărilor monografice ale Institutului Social Român de la București și a filialei lui de la Chișinău din perioada interbelică, apreciind foarte înalt activitatea lor.

Iată ce scrie Domnia Sa la acest subiect:

„În timp ce în URSS domnea teroarea stalinistă, iar sociologia, cercetările etnosociologice erau decretate „pseudoștiință burgheză”, în Basarabia, datorită acad. D. Gusti, directorul Institutului de Cercetări Sociologice din București, precum și elevilor săi, printre care și Petre V. Ștefănuță, se făceau investigații sociologice la nivelul științei europene și mondiale, se organiza știința pe baza celor mai progresiste principii și norme” (Ștefănuță, 2008, p. 26).

A luptat energic pentru crearea în anul 1991 a Institutului de Etnografie și Folclor al AȘM, iar în 1999, cu aceeași hotărâre, împotriva lichidării iresponsabile și rușinoase a acestuia.

Este membru al Asociației Europene a Muzeelor în aer liber.

Numele D-lui figurează în enciclopedii, dicționare, calendare. Dar cel mai mult – în conștiința nenumăraților săi cititori.

A făcut parte din diferite consilii științifice, colegii de redacție, jurii ale diferitor festivaluri și concursuri, a fost redactor de cărți, coalcătutor de manuale școlare ș. a.

N-a fost problemă, lucrare, teză de doctorat ș. a. la sector, la discutarea cărora să nu fi participat și să nu-și fi spus părerea Grigore Botezatu.

În prezent, după un demers, împreună cu neobositul activist, patriot, deputat în primul parlament al republicii, prof. dr. Vasile Șoimaru, cu redactorul Î. E. P. „Știința” Mihai Papuc și cu câțiva colegi-folcloriști, adresat primarului și consiliului municipal al or. Baia Mare, România, una dintre grijile sale principale este reeditarea volumului zonal *Cât îi Maramureșul...*, publicat în anul 1993 la Chișinău și premiat de Academia Română.

Acestea sunt, în linii mari, cele reușite de dl Grigore Botezatu în 63 de ani de lucru la Sectorul de folclor al Institutului de Filologie al AȘM.

Supranumit metaforic și „patriarh al folcloriștilor basarabeni” (Nicolae Băieșu), Gr.

Botezatu este cel mai cunoscut specialist din acest domeniu la est de Prut, cu cea mai îndelungată și mai bogată activitate.

Este un folclorist cu literă mare. Numele său se identifică cu însăși creația populară.

Folclorist de la Dumnezeu, creația populară a fost pentru Domnia Sa totul – și bucuriile, și necazurile, i-a fost însăși viața.

Asemenea fenomene sunt o raritate.

A învățat cu mențiune, a lucrat cu mențiune și a trăit cu mențiune.

Literatura populară a fost pentru dl Botezatu mai mult decât o vocație; a fost, credem, și o chemare patriotică, de demnitate națională, de sens al vieții, de destin.

În plus, savantul și scriitorul Grigore Botezatu este și un om dintr-o bucată. O persoană de o simplitate, modestie și cumsecădenie ieșite din comun.

E un noroc că-l avem.

Succesele și autoritatea la care a ajuns se datorează, în primul rând, talentului nativ, muncii asidue și perseverenței sale.

Acum, când a ajuns la finalul activității sale de o viață și privește critic și autocritic înapoi, bănuim că o fi având și unele regrete. Că n-a scris o monografie despre poveștile din Basarabia; că n-a susținut al doilea doctorat; că nu și-a alcătuit singur biobibliografia, cum au făcut-o și o fac alții; că în unele scrieri și materiale s-a conformat ideologiei timpului; că unele lucrări i-au rămas nefinisate sau în manuscris ș. a.

Dar, spre bucuria noastră și, credem, și satisfacția suflătească a Domniei Sale, faptul că are atâtea realizări, că zeci de ani, prin cărțile sale, a cultivat și răspândit cultură, lumină, căldură, înțelepciune, dragoste de viață, de carte, de muncă, de limbă, de neam, bunătate, onestitate, omenie, cumsecădenie ș. a., a promovat și propagat adevărul, dreptatea, moralitatea,

binele, frumosul, valorile noastre perene îl situează, indiscutabil, pe primul loc printre folcloriștii din spațiul pruto-nistean și pe un loc onorabil printre scriitorii de la Chișinău.

Tot ce avem azi mai bun și în folcloristica de aici, și în literatura pentru copii și adolescenți se datorează neapărat și dlui Gr. Botezatu.

Păcat numai că n-a fost și nu este prețuit după merit.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- 1 O bibliografie selectivă a lui Grigore Botezatu, întocmită de colegul N. Băieșu la 60 de ani ai folcloristului. În: „Limba și Literatura Moldovenească”, nr. 2, 1989.
- 2 BĂIEȘU, Nicolae. Un folclorist consacrat: Grigore Botezatu – 80 de ani de la naștere. În: „Literatura și arta”, 15 ianuarie, 2009.
- 3 BOTEZATU, Grigore. Pantelimon Halippa – etnolog. În: „Viața Basarabiei”, nr. 1, 2015.
- 4 BOTEZATU, Grigore. Poveștile lui moș Trifan. În: „Octombrie”, nr. 3, 1956.
- 5 BEȘLEAGĂ, Vladimir. Jurnalul anului 1986. În: „Basarabia”, nr. 2, 1999.
- 6 VIERU, Grigore. De ce mi-e drag Vlad Pohilă. În cartea: Vlad Pohilă. Și totuși, limba română. Chișinău: Prometheus, 2008.
- 7 VIERU, Grigore. Limba română, oastea noastră națională. Testament (Discurs de recepție rostit de poet cu ocazia conferirii titlului Doctor Honoris Causa de către Academia de Științe a Republicii Moldova. În: „Literatura și arta”, 20 septembrie 2007.
- 8 BOTEZATU, Grigore. Echipele studențești conduse de prof. D. Gusti. În „Destin românesc”, nr. 2, 1997.
- 9 BOTEZATU, Grigore. Profesorul Petre V. Ștefănuță la Cornova. În cartea: Cornova. Autorul proiectului și coordonator dr. Vasile Șoimaru. Chișinău: Muzeum, 2000.
- 10 BOTEZATU, Grigore. Alegerea satului Cornova pentru cercetări sociologice. În cartea: Dimitrie Gusti și colaboratorii. Cornova, 1931. Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltan Rostas, Vasile Șoimaru. Chișinău: Quant, 2011.
- 11 ȘTEFĂNUCĂ, Petre V. Datini și creații populare. Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Grigore Botezatu. Chișinău: Știința, 2008.